

УДК 330.14.014

Шпарик Я.Я.
аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки
Львівського торговельно-економічного університету

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ ЗЕМЛІ ЯК ЧИННИКА ВИРОБНИЦТВА

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто землю з погляду теорії чинників виробництва. Аналізуючи різні підходи до поняття «земля», автор акцентує увагу на тому, що земля як природний ресурс є одним з основних чинників виробництва, що визначає національне багатство суспільства. Властивості землі як чинника виробництва у статті представлені через виконання нею певних функцій. Зроблено висновок, що особливістю землі як чинника виробництва є те, що вона виступає як предмет праці і знаряддя праці.

Ключові слова: земля, чинники виробництва, природні ресурси, функції земель, родючість ґрунтів.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена земля с точки зрения теории факторов производства. Анализируя различные подходы к понятию «земля», автор акцентирует внимание на том, что земля как природный ресурс является одним из основных факторов производства, определяет национальное богатство общества. Свойства земли как фактора производства в статье представлены через выполнение ею определенных функций. Сделан вывод, что особенностью земли как фактора производства является то, что она выступает в качестве и предмета труда, и орудия труда.

Ключевые слова: земля, факторы производства, природные ресурсы, функции земель, плодородие почв.

ANNOTATION

The land from the point of view of the theory of production factors is reviewed in the article. Analyzing different approaches to the concept of «land», the author focuses on the fact that land as a natural resource is one of the main factors of production, which determines the national wealth of society. Properties of land as a factor of production in the article are presented through the performance of certain functions. It is concluded that the peculiarity of land as a factor in production is that it acts in terms of both the subject of labor and the tools of labor.

Key words: land, factors of production, natural resources, functions of land, fertility of soils.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Місцем життя і діяльності людей є Земля – джерело життєвих благ, необхідних для розвитку цивілізації, які протягом тривалого часу вважалися невичерпними. Однак розвиток науково-технічного прогресу та зростання масштабів виробництва виявили обмеження багатьох природних ресурсів. Це стало однією з важливих передумов того, що земля стала об'єктом дослідження значної кількості науковців із різних галузей знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вагомий внесок у розроблення теорії використання землі як чинника виробництва зробили такі вчені, як: Г.І. Башнянин, В.А. Борисова, С.І. Дорогунцова, О.О. Кундицький, М.А. Лендел, А.С. Лисецький, Є.Й. Майовець, І.Р. Михасюк, О.С. Сенишин, С.В. Степаненко, А.М. Третьак, Ю.Ю. Туниця, С.К. Харічков, М.А. Хвесик та ін.

Водночас, віддаючи належну увагу працям учених у цьому напрямі науки, слід акцентувати увагу на дослідженні сутності землі як чинника виробництва.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження поглядів представників різних економічних шкіл на питання державного регулювання землі як чинника виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасному розумінні термін «земля» максимально розширено для охоплення всіх благ, джерелом яких вона виступає. Щодо економічної науки, то здебільшого під терміном «земля» найчастіше мають на увазі всі природні ресурси (родючий ґрунт, запаси прісної води, родовища копалин). Земля у цьому разі виступає даром природи для виробничих процесів суспільства [22, с. 53]. Рідше зустрічаються підходи, за якими під землею розуміють тільки поверхню ґрунту, яку можна використовувати або для землеробства, або для будівництва будівель і споруд [19, с. 329]. У цьому разі поширеним підходом є поняття, за яким «земля» включає економічну систему, в якій знаходиться та чи інша земельна ділянка, а саме весь комплекс довкілля, природних умов виробництва, які визначають ріст і розвиток рослин, умови сільськогосподарського та іншого використання земель [6, с. 4]. У літературі з питань нормативно-правового регулювання землі часто зустрічається підхід до трактування землі з погляду об'єкта власності. Земля у цьому разі – це та частина земної поверхні, на яку можуть бути поширені права про володіння [13, с. 301]. Або в суто юридичному значенні, де земля – розташований над надрами територіально обмежений кордонами України цілісний нерухомий поверхневий шар земної кори, який є основою ландшафту та просторовим базисом для гармонійного розподілу місць розселення, діяльності людей, об'єктів природно-заповідного фонду з урахуванням економічних, соціальних, екологічних та інших інтересів суспільства, належить народу на праві абсолютної власності та становить частину національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави [18, с. 496].

Опрацювання значної кількості економічної літератури засвідчило, що науковці єдині в тому, що земля як природний ресурс є одним з основних чинників виробництва, який визначає національне багатство суспільства. Це зумовлено специфічними властивостями землі, яка ви-

ступає як передумовою, так і природною основою створення матеріальних благ і її роллю у всіх сферах життєдіяльності людини.

Під землею як чинником виробництва розуміються всі природні ресурси, які, своєю чергою, класично поділяються на невичерпні і вичерпні, відтворювані і невідтворювані (рис. 1), зокрема:

- родючі ґрунти для сільського господарства;
- ліси;
- річки, озера, моря, океани і підземні води;
- всі корисні копалини земної кори;
- атмосферні, кліматичні, космічні явища і процеси;
- територіальний земельний простір для розміщення елементів економіки, включаючи навколомний простір.

Дане твердження ґрунтується на розумінні поняття чинників виробництва – основних компонентів, які використовуються в процесі виробництва продукції, робіт і послуг та предмету дослідження багатьох представників економічної науки. Так, Ф. Кене вважав землю найважливішим чинником виробництва і характеризував її як «матір усього багатства», а труд називав «батьком багатства» [20, с. 47]. Представники марксистської теорії під час класифікації чинників виробництва виділяли робочу силу, предмет праці і засоби праці, згрупувавши їх на дві великі групи: особистий (робоча сила) і речовинний (засоби виробництва) чинники виробництва. Слід зазначити, що у цій класифікації земля належала як до засобів праці, так і до предметів праці. Дещо іншу класифікацію чинників виробництва пропонували А. Сміт і Д. Рікардо – представники англійської класичної політичної економії. Вони виходили з того, що є три види економічних ресурсів: праця, земля і капітал. При цьому під землею вони розуміли всі природні ресурси: корисні копалини, ліси,

річки, моря та ін. Незважаючи, на перший погляд, на суто формальні відмінності між класифікаціями, запропонованими Марксом, Смітом і Рікардо, в їх основі лежить класовий підхід до аналізу природного виробництва. Так, представники марксизму не брали до уваги працю капіталіста, а вважали, що лише праця робітника має творчий характер і створює суспільні блага [5, с. 4]. Однак основоположником теорії чинників виробництва вважається Ж.Б. Сей, який виділив працю, капітал і землю як основні (класичні) чинники виробництва, що беруть рівноправну участь у створенні вартості.

Сучасна економічна теорія, одним із представників якої є Грегорі Манків, традиційно виділяє чотири групи чинників виробництва: землю, працю, капітал і підприємницькі здібності. У цьому разі земля розглядається як природний чинник, що не є результатом діяльності людини.

Серед вітчизняних науковців також немає єдності щодо тлумачення цього поняття. Чинники виробництва розглядаються як на макро-, так і на мікрорівні, як в економічному, так і філософському аспектах. Так, колектив авторів під керівництвом Г.І. Башнянина під чинниками виробництва на макрорівні вважає вихідний складник чого-небудь [4, с. 158]. Поняття чинників виробництва як рушійних сил розвитку процесів і явищ, які відбуваються на підприємстві (мікрорівень), підтримується колективом учених на чолі з М.А. Болух [3, с. 124]. Розгляд чинників виробництва з погляду філософії простежується в таких визначеннях: це об'єктивна причина, яка зумовлює певне явище, та основна рушійна сила, що призводить до тих чи інших результатів [2, с. 245]; істотне об'єктивне причинне явище або процес у виробництві, під впливом якого змінюється його ефективність [10, с. 656].

Рис. 1. Природні ресурси землі

Також у публікаціях останніх десятиліть наведено класифікації чинників виробництва, що не є незмінними і назавжди заданими. Зараз усе частіше наголошується на необхідності виділення ще декількох чинників, що набувають ключового значення. До них передусім відносять інформаційний і екологічний чинники, без яких немислиме сучасне виробництво. Так, відомий український учений-економіст В.Д. Базилевич, визначаючи чинники виробництва, до їх складу відносить: землю, працю, капітал, підприємницькі здібності, науку, інформацію та екологію [11, с. 112–116].

Для більш точного розкриття об'єкту дослідження статті слід чітко розмежовувати поняття землі як чинника від поняття землі як ресурсу. Під поняттям ресурс слід мати на увазі потенційний чинник виробництва, оскільки чинником виробництва є ресурс, залучений у виробничий процес. Ми цілеспрямовано робимо наголос на цій обставині, оскільки в сучасній економічній літературі зустрічаються підходи, за якими поняття «ресурси» і «чинники» тотожні: чинники виробництва (економічні ресурси) – всі природні, людські й вироблені людиною ресурси, що використовуються для виробництва товарів і послуг [15, с. 248]. Таким чином, на нашу думку, поняття «ресурси» є більш ширше за поняття «чинники». Хоча аналіз сучасної економічної літератури підтвердив, що кожен автор вирішує по-своєму, як використовувати терміни «чинники виробництва» та «ресурси виробництва». Також не слід ототожнювати природні ресурси з природним середовищем. Відмінністю природних ресурсів від природного середовища є їхня здатність ставати речовим елементом економіки шляхом залучення до виробництва у вигляді сировинного або паливного складника. Частиною природних ресурсів є земельні ресурси, які об'єднані поняттям «земельний фонд» – сукупністю земель усіх форм власності і категорій [12, с. 2]. Щодо категорій землі, то, відповідно до ч. 1 ст. 19 Земельного кодексу України, виділяють:

- а) землі сільськогосподарського призначення;
- б) землі житлової та громадської забудови;
- в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- г) землі оздоровчого призначення;

- г) землі рекреаційного призначення;
- д) землі історико-культурного призначення;
- е) землі лісового фонду;
- є) землі водного фонду;
- ж) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення [12, с. 2].

Властивості землі як чинника виробництва реалізуються через виконання нею певних функцій, під якими ми чітко розуміємо окреслене коло питань для досягнення цілей суспільства. Узагальнення напрацювань В.В. Носіка [18], В.І. Андрейцева [1], О.Ю. Дрозда [8], Н.І. Паляничко [21] дає змогу систематизувати та охарактеризувати їх так (табл. 1).

Відмінність землі від інших чинників виробництва проявляється у тому, що:

- земля, на відміну від праці і капіталу, має необмежений термін корисного використання;
- за походженням земля належить до природних чинників, дарів природи;
- для підтримання землі в робочому, придатному для життєдіяльності стані необхідно поєднання інших чинників: праці й капіталу;
- земля – такий же продукт минулої праці, як і капітал, тобто в неї вкладено працю багатьох поколінь людей;
- земля – немобільний чинник виробництва, що проявляється у тому, що вона прив'язана до певного місця.

Подібність землі з іншими класичними чинниками виробництва проявляється у тому, що земля, як і інші чинники виробництва, – обмежений ресурс. Причому обмежена не тільки кількість землі, а й кількість земель різної якості як за родючістю, так і за місцем розташування. На основі узагальнення вищенаведеної характеристики землі як чинника виробництва автор цієї статті вважає, що чинником виробництва виступають лише землі сільськогосподарського призначення. Як аргумент на користь своєї точки зору ми наводимо те, що, відповідно до ст. 22 Земельного кодексу України, землями сільськогосподарського призначення є землі, призначені для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей [12, с. 3].

Таблиця 1

Функції землі та їх зміст

№	Функції землі	Зміст виділених функцій
1	Екологічна	Частина навколишнього природного середовища, необхідного для існування людини
2	Соціальна	Просторова база для проживання населення та розташування різноманітних об'єктів
3	Економічна	Засіб виробництва в різних галузях господарювання
4	Політична	Просторова межа державної влади та матеріальна основа її суверенітету
5	Юридична	Об'єкт правовідносин

Джерело: складено автором на основі [1; 8; 18; 21]

Особливістю сільськогосподарських земель є те, що земля тут виступає в ролі як предмета, так і знаряддя праці, а також виробничого базису. У понятті землі як засобу виробництва відбивається об'єктивно існуюча єдність землі як матеріального об'єкта і процесу її функціонування у сфері суспільного виробництва. Залучена в процес сільськогосподарського виробництва земля стає головним чинником виробництва у зв'язку з виконанням функцій як предмета, так і знаряддя праці [14, с. 421]. Хочемо акцентувати увагу на тому, що, розглядаючи землю як основний засіб виробництва, слід мати на увазі, що ґрунт є чинником, який визначає роль і функції землі в сільському господарстві, що зумовлено винятковою його властивістю – родючістю, оскільки безплідні землі не є засобом виробництва в сільському господарстві з причини їх невикористання для виробництва сільськогосподарської продукції. Вітчизняні вчені розрізняють природну, штучну, економічну, абсолютну й відносну родючість ґрунтів. Природна родючість – це природний хіміко-біологічний склад ґрунту, який не піддавався людському впливу. Коли людина здійснює цілеспрямований вплив на ґрунт для підвищення його родючості, йдеться про штучну родючість. Поєднання природної і штучної родючості дає економічну родючість, критеріями оцінки якої виступає абсолютна (врожайність з одиниці площі ґрунту) та відносна (відношення врожайності з одиниці площі ґрунту до виробничих витрат на одиницю площі ґрунту) родючість.

Основним критерієм для оцінки ґрунтів є бонітування. На думку відомого українського вченого С.В. Мочерного, «бонітування ґрунтів (від

лат. *boni*us – доброякісність) – порівняльна оцінка якості ґрунтів за їх родючістю щодо конкретних сільськогосподарських культур або груп біологічно близьких культур за однакових рівнів агротехніки, інтенсивності землеробства, а також природно-кліматичних умов» [10, с. 158].

Однак проаналізувавши доробок видатних вітчизняних і зарубіжних учених у цій царині та усвідомивши той факт, що, розглядаючи землю як природний чинник виробництва, на який у процесі своєї діяльності впливає людина, сьогодні досить важко визначити різницю між природними та антропогенними властивостями землі, оскільки в процесі її використання якість може або поліпшуватися, або погіршуватися. Ми підтримуємо думку тих учених, які виділяють два види родючості: природну й економічну. Як справедливо зазначав К. Маркс, «хоча родючість і є об'єктивною властивістю ґрунту, економічно вона все ж завжди передбачає певне відношення – відношення до даного рівня розвитку хімічних і механічних засобів агрокультури, а тому і змінюється разом із цим рівнем розвитку» [16, с. 202]. Розвиваючи свою думку, вчений зазначав, що з погляду економічної родючості ґрунту ступінь продуктивності праці, у даному разі – здатність землеробства безпосередньо використовувати природну родючість. Ця здатність є різною на різних щаблях соціально-економічного розвитку й являє собою такий же елемент природної родючості ґрунту, як її хімічний склад та інші природні її властивості [17, с. 203]. З погляду сьогодення економічна родючість – це не тільки природне явище, а й соціально-економічне, зумовлене розвитком суспільного виробництва, рівнем суспільного ставлення до природи і передусім

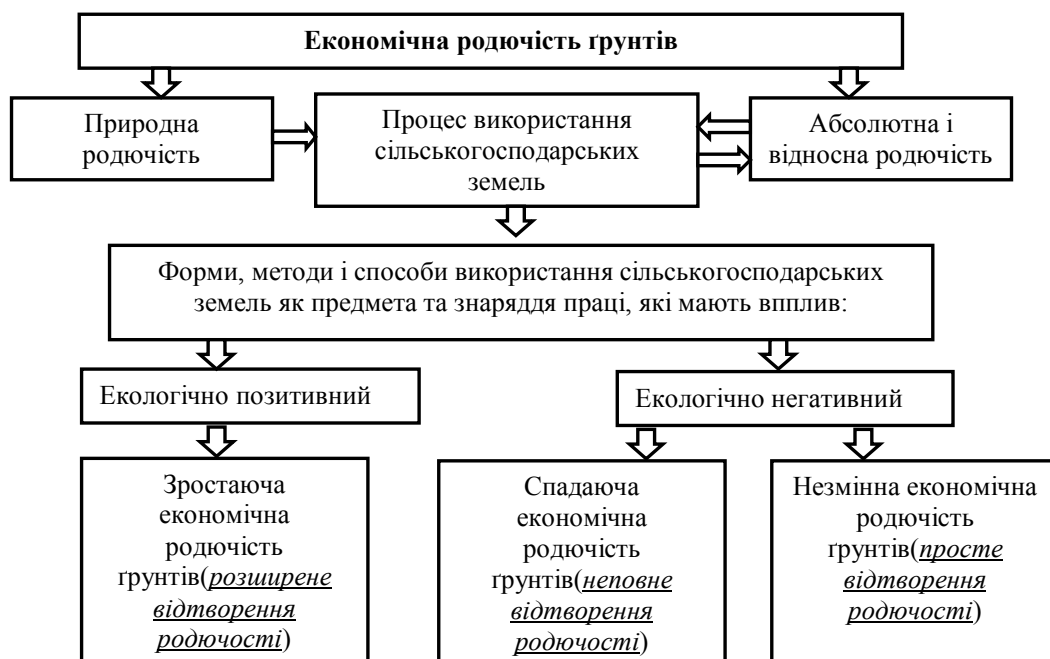

Рис. 2. Змістовно-логічна модель поняття економічної родючості ґрунтів

Джерело: розроблено автором

до землі як до головного засобу сільськогосподарського виробництва. У процесі виробничого процесу предметом та засобом праці стає саме економічна родючість, а не земля взагалі [6, с. 61]. Взаємозв'язок економічної родючості з природною родючістю та процесом використання сільськогосподарських земель дає можливість сформулювати змістовно-логічну модель поняття економічної родючості ґрунтів (рис. 2).

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Наведені особливості сільськогосподарської землі як чинника виробництва засвідчують, що вона виступає як предмета праці і знаряддя праці. Причому як предмет праці землю оцінюють за властивостями, які визначають зручність її обробки та використання, а як засіб праці – за властивостями, які визначають її природну родючість.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрейцев В.І. Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні: навч.-практ. посібник. Київ: Істина, 1999. 320 с.
2. Бабець Є.К., Горлов М.І., Жуков С.О., Стасюк В.П. Теорія економічного аналізу. Київ: Професіонал, 2007. 370 с.
3. Болюх М.А., Бурчевський В.З. Економічний аналіз: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2003. 556 с.
4. Генеза ринкової економіки. Терміни, поняття, персоналії / заг. наук. ред. Г.І. Башнянина, В.С. Іфтемчука. Львів: Магнолія, 2004. 688 с.
5. Гордиенко О.І. Социально-экономическая значимость инвестиций в человеческий капитал и проблемы его воспроизводства в Республике Беларусь. Вестник Полоцкого государственного ун-та. Серия «Экономические и юридические науки». 2004. № 2. С. 3–10.
6. Готлобер В.М., Давыдюк Н.И. О некоторых аспектах экономического плодородия почвы. Экономика сельского хозяйства. 1989. № 11. С. 59–63.
7. Гуроров О.І. Земельно-ресурсний потенціал та проблеми його раціонального використання. Харків: Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2002. 70 с.
8. Дрозд О.Ю. Визначення об'єкта земельних правовідносин. Адвокат. 2011. № 1(124). С. 32–35.
9. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Академія, 2000. Т. 1. 864 с.
10. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Академія, 2002. Т. 3. 952 с.
11. Економічна теорія. Політекономія: підручник / за ред. В.Д. Базилевича. Київ: Знання-Прес, 2003. 581 с.
12. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 2.
13. Касл Э., Бекер М., Нелсон А. Эффективное фермерское хозяйство; пер. с англ. Москва: Агропромиздат, 1991. 496 с.
14. Кундицький О.О. Регулювання фінансової бази відтворення факторів виробництва: монографія. Львів: Тріада плюс, 2011. 552 с.
15. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Киев: Хагар-Демос, 1993. 785 с.
16. Маркс К., Энгельс Ф. Капитал. Москва: Госкомиздат, 1962. Т. 25. 625 с.
17. Маркс К. Капитал. Критика політичної економії. Київ, 1934. Т. 1. Кн. 1. 840 с.
18. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
19. Нуреев Р.М. Курс мікроекономіки: ученик. Москва: Инфра-М, 2010. 576 с.
20. Основи економічної теорії: підручник / за заг. ред. О.О. Мамалуя. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 480 с.
21. Паляничко Н.І. Державне регулювання сталого використання земель сільськогосподарського призначення. Економіка АПК. 2009. № 5. С. 65–68.
22. Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка: Київ: Основи, 1995. 544 с.

REFERENCES:

1. Andreitsev, V.I. (1999), *Pravovi zasady zemelnoi reformy i pryvatyzatsii zemel v Ukraini* [Legal principles of land reform and privatization of land in Ukraine], Istyna, Kyiv, Ukraine.
2. Babets, Ye.K., Horlov, M.I., Zhukov, S.O., Stasiuk, V.P. (2007), *Teoriia ekonomichnoho analizu* [The theory of economic analysis], Profesional, Kyiv, Ukraine.
3. Boliukh, M.A. and Burchevskiy V.Z. (2003), *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Bashnianyn, H.I. and Iftemchuk, V.S. (2004), *Heneza rynkovoї ekonomiky. Terminy, poniattia, personalii* [Genesis of a market economy. Terms, notions, personalities], Mahnoliia, Lviv, Ukraine.
5. Gordienko, O.I. (2004), «The socio-economic importance of investment in human capital and the problems of its reproduction in the Republic of Belarus», *Vestnik Polockogo gosudarstvennogo un-ta. Serija «Jekonomicheskie i juridicheskie nauki»*, no. 2, pp. 3–10.
6. Gotlober, V.M. and Davydjuk, N.I. (1989), «On some aspects of the economic fertility of the soil», *Jekonomika sel'skogo hozjajstva*, no. 11, pp. 59–63.
7. Hutorov, O.I. (2002), *Zemelno-resursnyi potentsial ta problemy yoho ratsionalnoho vykorystannia*. [Land resource potential and problems of its rational use], Khark. nats. ahrar. un-t im. V.V. Dokuchaieva, Kharkiv, Ukraine.
8. Drozd, O.Yu. (2011), «Determination of the object of land legal relations», *Advokat*, no. 1 (124), pp. 32–35.
9. Mochernyi, S.V. (2000), *Ekonomichna entsyklopediia: u 3 t.* [Economic Encyclopedia: in 3 vol.], Akademiia, Kyiv, Vol. 1, Ukraine.
10. Mochernyi, S.V. (2002), *Ekonomichna entsyklopediia: u 3 t.* [Economic Encyclopedia: in 3 vol.], Akademiia, Kyiv, Vol. 3, Ukraine.
11. Bazylevych, V.D. (2003), *Ekonomichna teoriia. Politekonomiia* [Economic theory. Political economy], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine.
12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), «The Land Code of Ukraine», *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 3–4, st. 2.
13. Kasl, Je., Beker, M. and Nelson, A. (1991), *Jeffektivnoe fermer-skoe hozjajstvovanie* [Efficient farm management], Agropromizdat, Moskva, Russia.
14. Kundytskyi, O.O. (2011), *Rehulivannia finansovoї bazy vidtvorennia faktoriv vyrobnytstva* [Regulation of the financial basis for reproduction of production factors], Triada plus, Lviv, Ukraine.
15. Makkonnell, K.R. and Brju, S.L. (1993), *Jekonomiks: principy, problemy i politika* [Economics: Principles, Problems and Policies], Hagar-Demos, Kiev, Ukraine.
16. Marks, K. and Jengel's, F. (1962), *Kapital* [Capital], Goskomizdat, Moskva, Russia.

17. Marks, K. (1934), Kapital [Capital. Criticism of political economy], Kyiv, Ukraine.
18. Nosik, V.V. (2006), Pravo vlasnosti na zemliu Ukrainiskoho narodu [Ownership of the land of the Ukrainian people], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
19. Nureev, R.M. (2010), Kurs mikroekonomiki [Microeconomics Course], Infra-M, Moskva, Russia.
20. Mamalua, O.O. (2003), Osnovy ekonomichnoi teorii [Foundations of economic theory], Khrinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
21. Palianychko, N.I. (2009), «State regulation of sustainable use of agricultural land», Ekonomika APK, no. 5, pp. 65–68.
22. Semielson, P.A. and Nordhaus, V.D. (1995), Makroekonomika [Macroeconomics], Osnovy, Kyiv, Ukraine.

Shparyk Ya.Ya.

*Postgraduate Student at Department
of Theoretical and Applied Economics,
Lviv University of Trade and Economics*

TO THE QUESTION OF THE ESSENCE OF LAND AS A FACTOR OF PRODUCTION

The land from the point of view of the theory of production factors is reviewed in the article. Analysing different approaches to the concept of “land”, the author focuses on the fact that land as a natural resource is one of the main factors of production, which determines the national wealth of society.

Features of the land as a factor of production were shown in the article, as well as the theoretical aspects of the process of its reproduction were investigated. To the main features of the land, it was indicated:

1. All means of production, other than land, are the result of previous human labour; the land is the same product of nature itself.
2. The land is an indispensable means of production and it is spatially limited.
3. Using the land in economic activities is related to the permanence of the place.
4. The land is less exposed to moral and physical deterioration than other means of production.
5. Land doesn't collapse over time with its proper use, moreover – it increases its fertility.

A retrospective analysis of the reproduction theories was conducted.

It was determined by the author that the basis of all the meanings for reproduction as an economic category is the Marxist approach to reproduction. This conclusion was based on a retrospective analysis of economic literature, which testified that the theory of reproduction had a prominent place both in the world and domestic economic science.

The economic content of the concept of “reproduction” was determined. For a better understanding of the reproduction of land as a factor in production, it should be understood that, as a result of natural factors, the land is largely reproduced and used simultaneously, and the processes of reproduction of the land are closely interconnected and interwoven in one technological process with the reproduction of agricultural products.

Land as a factor in production, unlike other means of production, whose reproduction consists in replacing worn or used means of production with new ones, in the process of reproduction, must restore and expand its productive properties.

On the basis of the conducted research, it was substantiated that land is a production factor of natural origin. A considerable attention was paid to the peculiarities of reproduction of land as a factor of production. It was concluded that the feature of land as a factor of production was that it acted as an object, as well as tools, a production basis capable of performing well-defined functions.